

Indre Mission i 150 år

af Else Bisgaard

Denne historie startede for så vidt for 150 år siden, nærmere bestemt den 13. september 1861, da Kirkelig Forening for Indre Mission blev stiftet. Det var nogle år før Indre Mission (herefter IM) overhovedet havde fundet vej til Thy. Egentlig startede historien længe før 1861 med folkelige vækkelser, krav om politisk og åndelig frihed, kritik af enevælden, et nyt syn på forholdet mellem stat og kirke og dermed en proces, der bl.a. førte til Grundlovens indførelse.

Artiklen skal mest handle om de religiøse vækkelser og IMs tidlige historie i Thy i 1800-tallet. Det er således formålet at belyse, hvordan de folkelige vækkelser og IM kom til Thy. Vi må nødvendigvis kigge lidt ud i verden, i hvert fald til resten af Danmark for at kunne placere IMs tidlige lokale historie i den store historie. Det er dog ikke artiklens hensigt at give et fyldestgørende billede af IMs begyndelse og udvikling i Thy. Dét kan slet ikke lade sig gøre indenfor disse rammer.

Fra statskirke til folkekirke

I 1849 indførtes som bekendt i Danmark *Grundloven af 5. juni 1849*.

Grundloven fik afgørende betydning for kirken i Danmark. Med Grundloven fik vi en »Folkekirke« i stedet for en »Statskirke«. Forholdet mellem kirken og staten blev altså gennemgribende ændret.

Grundlovens bestemmelser skal sikre den enkelte borger i landet en række rettigheder og pligter i forhold til myndighederne. På dén måde afspejler Grundloven menneskerettighedstankerne, der var opstået Europa i 1700-tallet. Dette spejles også i synet på religion og religiøst tilhørsforhold. For med Grundloven fik vi i Danmark religionsfrihed. Men samtidig fastholdt Grundloven et særligt forhold mellem staten og den

evangelisk-lutherske kirke. I § 66 står der, at »Folkekirkens forfatning ordnes ved lov«.

Det var dog problematisk at få lovgivet omkring denne nye folkekirke. Mange ønskede at blive helt fri af folkekirken og danne egne selvstændige kirker. I 1855 vedtog man loven om sognebåndsløsning, i 1868 blev valgmenighedsloven vedtaget og der var i det hele taget en vældig uro om muligheden for frikirkedannelser. De store bevægelser, grundtvigianerne og efterhånden også Indre Mission, stillede krav og lagde afstand til folkekirken. De opførte sig mere og mere »fremodigt«, som det hedder hos kirkehistoriker

Statskirke: kan defineres som det forhold at én given kirke både støttes og styres af statsmagten, og at statsmagten bekender sig til den givne kirkes religion og tro. Kirken i Danmark var indtil 1849 en statskirke, hvor religion og styringen af kirken var et statsanliggende, siden enevældens indførelse i realiteten et anliggende for kongen alene.

Folkekirke: betegner den kirke, som flertallet af befolkningen bekender sig til (= »folkets kirke«) og som af den grund nyder en vis privilegeret støtte.

Martin Schwarz-Lausten. Man frygtede fra politisk side en sprængning af folkekirken.

Et møde i Skjoldborg præstegård – og en krig

IMs frimodighed havde i særdeleshed vist sig i Thy.

I juni 1881 var præsten og lederen af Foreningen for Indre Mission i Danmark Vilhelm Beck (1829-1901) til et møde i præstegården i Skjoldborg. Det kan ikke have været noget helt rart møde for den legendariske Beck at deltage i. Beck var hér havnet i en konflikt mellem lokale præster og en række overivrige missionærer fra IM. Flere af de lokale præster havde til kultusminister Jacob Scavenius klaget over, at missionærerne ikke ville samarbejde, men afholdt møder

Vilhelm Beck

Kolportør Anders Marinus Nielsen (1854-1934). Han var i en årrække kolportør i Himmerland.

udenom præsterne og på den måde modarbejdede kirkens folk. Bølgerne gik højt. Præsterne kunne ikke acceptere de ivrige missionærer, fandt dem aggressive i deres fremfærd og anklagede dem for bagvaskelse og illoyalitet overfor kirken. Missionærerne provokerede ifølge præsterne kirken og dens folk på det groveste. Beck måtte ved mødet bøje sig og »gøre bod«. Han irretsatte sine missionærer (kolportører) og afskedigede endda den mest aggressive af dem. Han måtte med andre ord gøre et taktisk tilbagetog for at hans bevægelse fortsat kunne arbejde.

Beck kendes for at have haft et iltert temperament og hidsigt gemyt; men det havde thyboernes også! Om dette møde og hele konflikten har Ebbe Kløvedahl Reich skrevet, at

Kolportør: er betegnelse for en person, der sælger bøger og småskrifter ved dørene. Betegnelsen blev almindelig om vækkel- sesbevægelsernes og IMs sælgere, der i den første tid vandrede omkring og solgte IMs materialer. Kolportørerne aflagde også vidnesbyrd og forkyndte IMs budskab og efterhånden gled betegnelsen kolpor- tør ud til fordel for betegnelsen mission- nær. I dag bruges betegnelsen »kolportør« næppe længere.

Det var i det nordvestlige Jylland, først og frem- mest i Thy, at missionens største og mest skæb- nesvangre slag kom til at stå. Det taktiske tilba- getog, Beck måtte foretage i denne sag, var hans gemyt meget imod. Ligesom det var thyboernes gemyt imod. De reagerede bl.a. ved at skabe et helligt samfund med en konsekvens og styrke, som det næppe var prøvet før

Dermed beskriver Reich netop denne kon- flikt og dette møde som meget afgørende for IMs hele historie og udvikling i Thy.

Forud for mødet var gået en længere histo- rie, som handler om religiøs vækkelse, provo- kation af den almindelige danske folkekirke og rent menneskelige behov for åndelig føde.

Baggrund

IM har som allerede nævnt her i 2011 kun- net fejre sin 150 års-dag for stiftelsen af for- eningen. Det bør vække til eftertanke, fordi IM på landsplan har været en væsentlig del af den danske historie både op til og efter de afgørende begivenheder i 1849. IM har som bevægelse og organisation været en vigtig medspiller i dannelsen af det danske sam- fund, både kulturelt, kirkeligt og politisk. Den danske historie i almindelighed og kir- kehistorie i særdeleshed i 1800-tallet og

første halvdel af 1900-tallet prægedes afgø- rende af de to store kirkelige retninger, IM og grundtvigianismen.

Oplysningstid, pietisme og de første vækkelser

Der skete så meget i 17- og 1800-tallet. Op igennem 1700-tallet rørte sig mange nye tan- ker i de europæiske samfund. Perioden kal- des »Oplysningstiden«, fordi videnskab og filo- somfi øgede menneskets viden på næsten alle områder, mennesker blev – eller burde blive – »oplyste«. Oplysning, viden og indsigt var et ideal. Der blev sat nye dagsordener, stærkt kritiske overfor gamle autoriteter og der lød et stadig stærkere krav om åndelig og politisk frihed, så det enkelte menneske gennem op- lysning og viden kunne blive selvmyndigt og blive autoriteten i sit eget liv. Den tyske filosof Immanuel Kant talte om *Sapere aude*: »Hav mod til at være klog.«

Udover oplysningsfilosofien kom også pie- tismen til at præge perioden, i hvert fald sid- ste del af 1700-tallet. Pietisme kommer af or- det *pietas*, der betyder fromhed. Pietismens tyske fædre (Speener, Zinzendorf, Francke m.fl.) kritiserede kristenlivet for at være dødt og uden det nødvendige personlige engage- ment. For pietismen var sand kristendom ka- rakteriseret ved det enkelte menneskes be- vidsthed om sit eget syndige væsen. Bod og aktiv omvendelse var nødvendige elementer på vejen til et liv i Jesus. Pietismen gjorde op med en død og gold kristendom, der kun var optaget af teologiske læresætninger, som syn- tes ligeglåd med det almindelige menneske og dets åndelige liv.

Fra omkring 1800 opstod der i Danmark en stærk og hidtil ukendt åndelig bevægelse, som efterfølgende er blevet kaldt for et af de vigtigste engagementer i 1800-tallets dan- ske samfund. Det var ganske almindelige

mennesker, bønder og andre lægfolk, som pludseligt stod frem og hævdede, at Gud selv havde talt til dem gennem åndelige rørelser. De var blevet vakte. Gennem syndserkendelse og omvendelse til et liv i Gud følte de sig kaldede til åbent at forkynde kristendommen og dermed bryde det monopol på forkyndelsen, som ellers tidens kirke havde. Endnu var kirken jo en *statskirke*, og således var det ifølge Konventikelpakaten af 1741 forbudt at holde private, religiøse møder uden kirkens samtykke og medvirken. Den

slags privat initiativ på det religiøse område ansås for farligt og statsundergravende i den enevældige styreform.

Men de folkelige vækkelser med udgangspunkt i bl.a. egnen omkring Horsens (de stærke jyder) og på Fyn trodsede altså statsmagtens monopol. Lægmand begyndte at prædike evangeliet til omvendelse udenom kirken. Dét blev for meget for kirken og dens allierede statsmagt, der på kongens vegne slog hårdt ned på disse oprørere. Konflikterne førte ofte til voldelige sammenstød

Vækkelse: Betegnelsen »de gudelige vækkelser« henviser ofte specifikt til de religiøse opstande i Danmark i første del af 1800-tallet.

Men ordet »vækkelse« henviser i sin grundbetydning til, at en person gennem en krise og en søgen efter ny mening med livet oplever en afgørende og gennemgribende omvæltning, der fører til omvendelse og dermed en radikal forandring af livsmønstre og selvforståelse. Oplevelsen er typisk stærkt følelsesmæssigt ladet. Igennem vækkelsen, oplevelsen af at blive »vakt«, ser man sig selv som en totalt forandret person, hvis hidtidige liv og værdier forkastes. Ofte opleves religiøse vækkelser som forårsaget af et pludseligt og overraskende møde med det guddommelige, eller at en overmenneskelig instans viser sig for og taler til en. Set udefra vil vækkelsen typisk hænge sammen med at personen gennem en periode har oplevet sit liv – og navnlig det åndelige livsgrundlag – som meningsløst og derfor har været stærkt søgende efter et nyt ståsted i tilværelsen. Vækkelser kan også forekomme som gruppefænomen. De kan fremprovokeres ved særlige møder eller gudstjenester, hvor formålet netop er, at flere gennem

mødet med det guddommelige bliver vakte og omvendte.

Vækkelser er i religionssociologien genstand for omfattende forskning. Religionssociologer har beskrevet religiøs vækkelse som en proces med typisk syv faser, der mere eller mindre kan genkendes i de fleste religiøse omvendelsesprocesser:

Fra et hidtidigt »normalt« liv som almindeligt medlem af lokalsamfund eller miljø begynder personen at føle sig i personlig og åndelig krise med utilpashed og fremmedfølelse til følge. Personen bliver søgende og opmærksom på mulige alternativer til det hidtidige livsgrundlag. Personen møder en anden religion eller en alternativ fortolkning af religionen gennem en anden person eller i et andet miljø og begynder at orientere sig mod alternativet. Forskerne taler om »interaktion« i betydningen, at man mere og mere integrerer sig i miljøet og vender ryggen til det gamle, hidtidige liv. Interaktionen kan munde ud i, at personen helt afviser det gamle liv og indgår i en forpligtende relation til det nye. Konsekvensen heraf vil være, at personen ikke længere føler sig bundet til eller forpligtet på sit gamle liv.

og fængsling af de mest markante religiøst vakte.

Der var rent faktisk tale om et åndeligt oprør, som gik hånd i hånd med folkelige krav om politisk frihed og krav om at staten løsnede sit greb om folket.

Dét, der i begyndelsen var en bred folkelig vækkelse, udviklede sig til to store hovedretninger, grundtvigianismen og Indre Mission, med afsæt i en grundlæggende teologisk uenighed om, hvad der er vigtigst i kristendommen. Hvor grundtvigianismen dyrkede fællesskabet og folkeligheden, mente IM med Vilhelm Beck i spidsen, at det vigtigste var at minde folk om deres syndighed og dødelighed. Først efter erkendelse af egen syndighed kunne man gå ud i verden og gøre gavn.

Trods sin kritik af kirken benyttede IM sig aldrig af sin med Grundloven nyerhvervede mulighed at melde sig ud af Folkekirken og danne et frikirkesamfund. IM forblev indenfor Folkekirkens rammer. Det var vigtigt for Vilhelm Beck ikke at havne som en sekterisk virksomhed udenfor kirken. Det blev formuleret således i formålsbeskrivelsen: *På evangelisk-luthersk grund og så vidt muligt i forbindelse med folkekirkens præster at virke til troslivets vækkelse og de troendes sammenslutning i de helliges samfund.* At »virke for troslivet sammen med folkekirkens præster« var ikke altid så nemt. Det vidnede den thy'ske krig jo om.

De første vækkelser i Thy

Mens der ude omkring i verden skete store ting, syntes denne tingenes tilstand ikke at have påvirket livet i Thy synderligt. Ifølge artiklen »Skildringer fra Folkelivet i Sydthy« havde Anders Andersen ikke megen tillid til de lokale thyboers åndelige og moralske habitus. Han skrev bl.a. at der »i det hele var meget lidt kristelig sans i Thy«! Meget råhed og banden florerede, og det var jo ikke godt

for bløde barnesind. Dans og kortspil, motiveret af store snapse, var en yndet beskæftigelse, når ikke thyboerne sled med arbejdet på gårdene og ved fiskeriet. Pietismen og de religiøse vækkelser havde ikke sat sig væsentlige spor i Thy (om end der havde været små pietistiske enklaver) omkring 1860.

Men omkring 1865 skete der noget. To vakte og omvendte gårdmænd fra Humlum (P. Vejlgård og Niels Pallesgaard) afholdt nogle vækkelsesmøder hos brødrene Paul og Kristen Kristensen på Thyholm. Det er uklart, hvornår det første møde blev afholdt. Ifølge Jens Thybo i bogen »Kun god er Gud« blev der atter holdt møde med sang, læsning og bøn i 1865 og igen i 1866, hvor vækkelsesprædikanten Anders Stubkjær deltog. Anders Stubkjær (1824-1902) drog i disse år rundt i Jylland og holdt adskillige vækkelsesmøder i små hjem, hvor han blev fulgt af flere og flere lægfolk. Stubkjær omtaler mødet på Thyholm i sin erindringsbog »Nogle oplevelser« fra 1903. Stubkjær skriver også om et møde i Odby Skole, hvor præsten, pastor Kristoffersen, deltog og blev omvendt, hvorefter netop han blev en af de ivrigste i bevægelsen. Stubkjær beskriver, hvorledes kirken i Odby og især de to nævnte gårdmænd (Paul Kristensen og K. Villadsen) lagde hus til vækkelsesmøder, som efterhånden blev besøgt af deltagere langvejsfra. Her kom en del thyboer tilrejsende blot for at kunne deltage i vækkelsesmøderne, der åbenbart havde langt mere appel end de kirkelige gudstjenester.

Samlet set tager bevægelsen altså i Thy sin begyndelse på Thyholm, hvortil der kommer forkyndere sydfra. Herefter bredte den sig hurtigt nordpå gennem sognene i Thy, båret af en række personers personlige omvendelser og engagement.

Jens Thybo beskriver i sin bog, hvorledes vækkelsen »ramte« sognene på Thyholm og i Thy: Sønderbjerg-Odby, Hvidbjerg-Lyngs,

Jens Thybo har til sin bog om vækkelsen i Thy brugt interviewet eller samtalen som metode, hvorefter han gengiver de interviewede personers omvendeshistorie i en kommenteret form.

Om f.eks. Laust Henriksens vækkelse og omvendelse skriver Thybo følgende i afsnittet Bedsted-Svankær:

»Laust Henriksen gaar en Søndag og slaar Hø, da en Mand kommer hen til ham og siger: »Hvorfor gaar du ikke i Kirke?« Hvad skal jeg derefter? Jeg har mit Lønkammer, hvor jeg kan dyrke Gud.« Han havde dog det fælles med alle andre, der bruger denne Talemaade, at han brugte ikke dette »Lønkammer«, han bad nemlig ikke. Kort Tid efter slaar han atter Hø en Søndag og blev da aldeles lamslaaet, da Kirkeklokkerne gav sig til at ringe, han har ingen Magt i Kroppen, han kan ikke fortsætte Arbejdet. Hans Sjæl er frygtelig i Vaande ved paa den ene Side at tænke paa Ordet: »Den, der ikke vil arbejde, skal heller ikke have Føde,« og paa den anden Side: »Kom Hviledagen i Hu, at du holder den hellig«. Hele hans Væsen gjorde Oprør og Faldet laa lige for Døren. Hvad skulde han dog gøre? Han havde ingen at tale med. Skulde han opgive det hele? Han kunde det ikke, og ingen Vegne kom han. I sin Fortvivlelse beslutter han, at han vil tage Livet af sig selv. Da han vil skride til Handling, er det ham dog umuligt at gøre det, det er som en stærkere holder tilbage. Ingen Steder kan han være, da kaster han sig paa Knæ og raaber ud af sin Sjæls Kval til Gud om Frelse, længe og vedholdende. Og dem, der gik den Vej, han gik nu aldrig forgæves. Øjnene straaede paa den meget gamle Mand, da han sagde:»Det var mit Livs Lykke, at Herren selv standsede mig paa Fortabets Vej,« og han fortryder ikke, at han maatte igennem alle disse Lidelser. (Kun god er Gud, første del side 70)

Jegindø, Vestervig-Agger, Bedsted-Svankjær, Vorupør, Stenbjerg, Vangsaan, Klitmøller, Heligsø-Gettrup, Boddum-Ydby, Hurup, Snedsted, Harring-Stagstrup, Hundborg-Jannerup, Visby-Heltborg, Skyum-Hørdum, Sønderhaa-Hørsted, Skjoldborg-Kallerup, Thisted, Nørstved, Rær-Hansted-Vigsø. I bogen beretter Thybo om et stort og broget galleri af personer, både lægfolk og præster, som alle bidrog til, at vækkelsen kom netop til deres sogn eller nabosognene.

Det er ikke muligt detaljeret at referere de mange vækkelses- og omvendeshistorier, som fandt sted.

Men helt overordnet genkender man i beretningerne i Thybos bog de faser i vækkelsesforløbet, som omtales ovenfor i boksen »Vækkelse«. En person i sognet befinder sig i en åndelig og ofte også materiel krise. Han (det

er både kvinder og mænd, men oftest mænd) møder en vakt, der meget direkte spørger ind hans liv og hvorvidt han er afklaret i sit forhold til Gud, Jesus og kirken. Personen anfægtes, får det endnu dårligere, inden han pludseligt erkender, at det er i overgivelsen til Jesus, han atter skal finde sig selv. Derefter orienterer han sig mod vækkelsesbevægelsen, finder gode samtalepartnere dér, bliver ydmyg og bevidst om sin egen syndighed, deltag i vækkelsesmøder, begynder ofte selv at forkynde og missionere og kommer i et tydeligt modsætningsforhold til sit tidligere liv og det miljø, han var en del af.

Den forbilledlige lidelse

Beretningerne om vækkelserne er karakteriseret ved at pointere, ja ligefrem udpenle,

de vakes åndelige lidelser og kvaler forud for omvendelsen. Den personlige lidelse og åndelige krise synes at være en forudsætning for vækkelse og omvendelse, og det er aldrig bare en tvivl eller forbigående usikkerhed om, hvad der nu er det rigtige. Thybo formulerer sig i et rigt og pompøst sprog og sparer ikke på de store og stærkt ladede ord, når han skal beskrive omvendelserne og lidelserne, der går forud. Om Kresten Niensens (Hvidbjerg) vækkelse og omvendelse skriver han: »uden menneskelig Paavirkning, og uden at han ved hvorledes, er han i en saadan Syn-denød, at han kaster sig paa Knæ og ustandseligt i 3 Døgn raaber saa højt til Gud om Hjælp, at Naboerne hører det og tror at han er gaaet

fra Forstanden Hvad skulde han dog gøre? Han kendte ikke et eneste troende Menneske, Aandelig Død og Uvidenhed var det, hvorhen han saa, Samvittigheden gravede aabne Saar, bestandig dybere og smerteligere, Satan fristede med Udveje, Gud var ubønhørlig, og Helvedes Luer var den eneste Udvej. Hvorledes han end vendte og drejede Sagen, hvad han end valgte og prøvede, han var der allerede, saa de gennemsvæved hele hans Væsen, og selv Vanviddet vilde ikke være udgang, vilde ikke give ham Lindring. Da pludselig ser han en Due med Glorien om sig, svæve øverst i laden, og den saligste Fryd gennemstrømmer ham;

Der er i denne beretning en tydelig, underliggende og indirekte henvisning til Nye

Maleren Niels Bjerre (1864-1942) er bl.a. kendt for sine skildringer af det indremissionske miljø på hjemegnen ved Lemvig. På dette billede har han skildret et bønnemøde. Alvor og inderlighed stråler ud af personernes ansigter med de fjerne, indadvendte blikke. Niels Bjerre: Et Bønnemøde. (Harboøre. Guds Børn) 1897. Tilhører ARoS Aarhus Kunstmuseum.

Testamentes beretning om henholdsvis Jesu lidelser i Getsemane Have (Mattæus kap. 26, vers 36-46) og Jesu dåb ved Johannes Døberen i Jordan-floden (Mattæus kap. 3, vers 13-17). Således identificeres den vakte med Jesus, som han fremstilles i Nye Testamente.

De karismatiske

Hvorfor brød vækkelserne igennem med så voldsom kraft og i så højt tempo som de gjorde? Kirkehistorikere har i mange årtier analyseret vækkelsernes frembrud for at finde et svar på mulige årsager til, at de slog igennem. Men svaret er ikke enkelt og entydigt. Som nævnt i indledningen kan politiske og kulturelle faktorer have spillet ind (bevægelsen frem mod demokrati), ligesom den filosofiske side (oplysningstiden) og den religiøse (pietismen) har skubbet til udviklingen. Et folkeligt behov for en mere vedkommende kristendom med appel til den enkelte spillede ind. At der var en sammenhæng mellem den sociale situation, fattigdom og materiel nød, og religiøs vækkelse er blevet påpeget af bl.a. forfatteren Hans Kirk, mens nyere

Karisma defineres som en persons særlige talent for at få andres opmærksomhed og herigennem evnen til at virke samlende, ledende og til at udøve magt, uden tvang eller vold og alene ved personlighedens overbevisende styrke og inspiration. Karisma bestemmes ofte som »udstråling«. I Nye Testamente anvendes det græske ord »charisma« som udtryk for »nådegaven« – at personen har særlige evner for at profetere, forkynde, gøre undergerninger, føre tungetale osv. Derved får ordet karisma en særlig betydning i nytestamentelig sammenhæng.

røster taler om en mulig sammenhæng mellem vækkelserne og oprud og samfundsmæssig omstrukturering. Det var ikke kun i fattige egne og på grund af fattigdommen i sig selv, at vækkelserne brød igennem. Kirkehistorikeren Martin Schwarz Lausten skriver, at »Vækkelsesbevægelsernes opståen, vækst og placering i samfundet og deres udformning i de kirkelige retninger er et uhyre kompliceret spørgsmål. Hele samfundet var i oprud i 1800-tallet, og vækkelserne indgik som et led i dette mønster, og hele denne »bevægelseskristendom« er i sig selv et vidnesbyrd om spillet mellem religion og samfund i det 19. århundrede.«

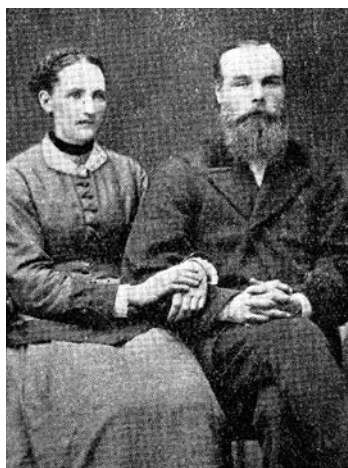
I andre dele af det øvrige Danmark brød vækkelserne igennem i årene 1800-1830'erne. I Thy først fra midten af 1860'erne og op mod århundredeskiftet og vækkelserne blev derfor fra begyndelsen nært forbundet med IM.

På det lokale plan kan man se, at vækkelsen i de forskellige sogne i høj grad blev båret af lokale personer med et, ofte voldsomt, religiøst engagement. Deres egen vækkelse havde ifølge Thybo bragt dem til den klare overbevisning, at fortabelsen lå i ligegyldigheden, frelsen i omvendelsen. De drog af sted, fulde af hellig overbevisning og skabte ofte konflikter og interne lokale stridigheder samt personlig usikkerhed, hvor de kom frem. Ofte var det, hvad vi ville kalde »ganske almindelige mennesker«, lægfolk, der blev vakte og selv bragte vækkelsens tanker videre til andre, såvel i det lokale sogn som i de nærliggende sogne. Enkelte præster kom selv med i bevægelsen. Vi kan igen ikke nævne alle, men enkelte vakte skilte sig ud ved at have haft en overordentlig markant position og betydning for vækkelsen lokalt.

Hér skal kort omtales 3 personer.

Jesper Nielsen, Thyholm, blev af Vilhelm Beck bedt om at flytte fra Outrup til Thyholm.

Jesper Nielsen og frue.

Jens Kristian Pedersen.

Jens Munk Poulsen.

Herfra arbejdede han som missionær eller kolportør over hele Thy i mange år. Han er blevet karakteriseret som velbegavet, bibelkyndig og en fremragende forkynder. Mest kendt er han måske fra den »thy'ske krig«, hvor han var en af de missionærer, som de lokale præster klagede over.

Jens Kristian Pedersen, Bedsted, blev ligeledes missionær og huskes hos Thybo bl.a. for at have taget initiativ til det første missionshus i Gl. Bedsted i 1896, der i 1922 blev flyttet til stationsbyen. Han huskes for sin udholdenhed og sine talegaver og fik så stor betydning, at der blev skrevet en bog om ham af P. P. Johansen: »Jens Kristian Pedersen. Et Mindekrift«. København 1917.

Jens Munk Poulsen, Vorupør, der kendes for at have etableret Fiskerkompagniet i Vorupør. Denne historie om et både materielt og åndeligt fællesskab, baseret på medlemmernes fælleseje og det ubetingede krav om at være vakt er ganske enestående i dansk historie og belyst i mange kilder. Fiskerkompagniet blev nok med sine strenge moralske krav den egentlige årsag til, at man i Vorupør fik bugt med

både et umådeholdent drikkeri blandt de fattige fiskere og med den fattigdom og materielle nød, der fulgte med drikkeriet i en tid, hvor brændevin var billig. Jens Munk Poulsen blev meget aktiv i dansk Fiskeriforening og forlod i øvrigt Vorupør og Fiskerkompagniet for i 1913 at blive medlem af Folketinget for partiet Venstre. Han er altså et eksempel på en person, der indledte karrieren i den religiøse bevægelse, men endte med en landspolitisk karriere.

De tre har det tilfælles at de var uforfærdede, selvsikre, dygtige og entreprenante typer, der satte ting i gang og gav mange nyt håb og ny mening. De har tilfælles med de mange andre vakte og missionerende, at de øjensynligt var båret af både deres kolossale religiøse engagement, følelsen af at være kaldede af Gud, deres talegaver og af deres karisma.

Slagmarken

Det hører med til beskrivelsen af de karismatiske personligheder i vækkelsesbevægelsen og den tidlige IM, at de i mange tilfælde i uhørt grad skabte vældig uro og voldsom

splid i sognene. De blev af mange opfattet som en provokation, fordi de ikke »bare« konfronterede folk med et religiøst budskab om Jesus som vejen til frelsen, men fordi de så at sige greb ind i alles hverdag og liv. Til eksempel skriver Jens Thybo om en Martin »Post« i Bedsted-Svankjær, at dennes kone var blevet vakt og begyndte at gå til møder hos »de hellige«. Mod sin vilje gav Martin Post lov til, at der måtte holdes møde i hans og hustruens hjem. Ved dette møde var »herren« selv til stede (Thybos formulering) og mødet sluttede med knælende bøn, »hvad der endnu ikke var almindeligt«. Efter dette møde begyndte der »at blive Uro i Sognet, de hellige blev saa paagaende, at de end ikke kunne lade Gaardmændene gaa i Ro«.

Dén uro og splittelse, som vækkelserne allerede i slutningen af 1800-tallet førte til, kendes jo helt op til vores egen tid. I mange sogne huskes endnu, hvordan modsætningen mellem de vakte IM'ere eller »de hellige«, og »de andre« satte dybe skel og skabte stædige fordomme. Uenigheden om forhold vedrørende f.eks. søndagslukning og søndagshvile, alkohol, kortspil, dans, andre former for underholdning, kirkegangen og teologisk talt den konsekvente »opdeling« i godt og ondt (himmel og helvede) førte til et gennemgribende modsætningsforhold mellem de hellige og de andre. I vores egen nutid kan det måske være svært at forstå betydningen af disse modsætninger i livsopfattelse, værdier og moral. Men dengang var man på lokalplanet i de små sogne direkte afhængige af hinanden i hverdagen. Vi kan tale om en langt mere *kollektivistisk* tankegang, hvor den enkelte var direkte afhængig og påvirket af de andre i det lokale miljø. Længe før fjernsynets og de digitale mediers tid blev livet på landet i provinserne levet indenfor en overskuelig radius. Ens omverden var ikke hele verden, men det geografisk nærmeste miljø.

I modsætning til vore dages individualisme betød det faktisk noget, hvilket forhold man havde til sin nabo i kraft af geografisk nærhed, arbejdsfællesskab, den lokale forankring. Hans Kirks roman »Fiskerne« beskriver dette fællesskab og den afhængighed som den enkelte levede i.

Fra første til anden generation

Den første generation af vakte og IM'ere har vi nu med Jens Thybos hjælp karakteriseret som ivrige, religiøst, personligt motiverede for vækkelsens og IMs budskab. Dermed er det artiklens påstand, at vækkelsen nåede Thy bl.a. båret af enkeltpersoners engagement i en sag, de brændte alvorligt for. Det viste sig, at IM bed sig fast i Thy. Med de følgende generationer fulgte en lang række aktiviteter, som endnu i dag kendetegner IMs virke. Vækkelsen bredte sig og ramte mange thyboer i årene op mod 1900. Efterhånden blev de beskedne husmands- og gårdmandshjem for små til mødeaktiviteterne, og det første missionshus blev bygget i Hvidbjerg i 1875. På Thys »fastland« blev mange missionshuse bygget i årene op til århundredeskiftet. Dertil kom efterhånden (i tilfældig rækkefølge) søndagsskoler, ungdomsarbejde i KFUM og -K, familieklubber, socialt arbejde, stævner, opkøb af kroer til missionshoteller, gymnastik- og idrætsforeninger. Også lokalpolitisk satte IM sig markant igennem ved i mange sogne at blive stærkt repræsenteret i skolekommissioner, menighedsråd og sogneråd. Mere præcist i hvilket omfang og på hvilke måder IM fik indflydelse politisk er endnu ikke kortlagt og beskrevet.

Det kunne være interessant at få nøje kortlagt f.eks. hvor mange IM'ere har været aktive lokalpolitisk og hvilke politiske partitilhørsforhold de har haft. På dén måde vil man mere præcist kunne se, hvordan en folkekirkelig vækkelsesbevægelse som IM har præget

den politiske udvikling og måske få dokumenteret, hvad f.eks. Gyldendals åbne encyklopædi kalder bevægelsen efter 1900, nemlig »en klar magtfaktor med vital betydning for brede sociale lags religiøse, moralske, sociale og økonomiske rejsning i tilknytning til en velstillet mellemklasse, præget af gudsfrygt, nøjsomhed og dynamik«. (Den Store Danske: Indre Mission).

Billedet af IM som en dynamisk faktor i samfundsudviklingen bryder måske med manges forestilling om IM som en bibeltro og stærkt konservativ bevægelse, men den tyske sociolog Max Weber har fremsat en teori om, at netop religiøs gudsfrygt, nøjsomhed og streng moral synes at kunne fremme en materiel og økonomisk vækst.

Fra lokal til digital bevægelse

På IMs hjemmeside står der at læse, at bevægelsens formål er uændret, siden den blev vedtaget for 150 år siden, omend nyformuleret. Nu hedder det med et kort og fyndig slogan, der »gør sig« i en moderne teknologik tidsalder: *Lede til Jesus – leve i ham*

Det slogan kunne både kolportørerne, missionærerne og de mange vakte rundt om i Thys sogne i sidste del af 1800-tallet sikkert sagtens gå med til.

Men tiden har ændret mange forhold. Den kultur som IM nu agerer i, er en ganske anden. IM præges af unge generationer, der enten har gjort op med, måske endda forladt bevægelsen og ikke ser sig selv som IM'ere. Eller de har overtaget kulturen og tilpasset livsformen til den almindelige og gængse livsform, slækket på nogle af de krav som de tidligere vakte stillede. Meget tyder på, at en stadig mindre gruppe stringent fastholder IMs værdigrundlag.

Forandringerne ses bl.a. synligt i landskabet. De gamle missionshuse forsvinder, bliver

nedlagt og overgår til andre formål. De forholdsvis beskedne og ydmyge bygninger med de bibelsk klingende navne er nu udtjente efter i mange år at have været rammen om IMs mødeaktiviteter.

I Thy har IM på opfordring af provst Jens F. Munksgaard indgået et samarbejde med Museet for Thy og Vester Hanherred om det gamle og for længst lukkede missionshus i Harring, »Tabor«. Tanken er at huset skal bevares intakt som eksempel på et typisk missionshus, så man endnu fremover kan besøge et »klassisk« missionshus med lille sal og store sal, talerstol, bænke og langborde, nytestamentlige motiver på væggene og en særlig »missionshus-atmosfære«.

Projektet hviler på en stor frivillig indsats fra medlemmer af IM, der vil bidrage med

De skriftlige kilder til vækkelsernes og IMs historie i Thy er få og sparsomme. Men en vigtig kilde er Jens Thybos bog »Kun god er Gud« (Lohses Forlag 1923), som i dag kun med besvær kan opsnuses i antikvarier. Navnet Jens Thybo er så vidt vides et pseudonym. Han er altså ukendt og præsenterer i forordet sig selv som ydmyg og alt for ringe til opgaven. Han har dog påtaget sig at skrive om vækkelsen i Thy, måske som en pligt: »Efter at være barnefødt og opvokset der, har jeg rejst i mange Aar, og har nu i flere Maanedder – for at kunne skrive efterfølgende – talt med langt over 100 af vore bedste og førende Samfundsfolk«. (»samfundet« er i denne forbindelse betegnelse for de vakte og indremissionske grupper i sognene). Det skal pointeres, at Thybo er stærkt tendentiøs og ganske tydeligt selv kommer af et indremissionsk miljø, hvorfor hans tilgang til stoffet naturligt er yderst positiv.

Missionshuset Tabor i Haring. Foto: Klaus Madsen.

både praktisk vedligeholdelsesarbejde, indsamling af genstande og indsamling af fortællinger om IMs arbejde og aktiviteter.

Huset vil efter planen stå klar i foråret 2012, og enhver vil ved henvendelse til museet kunne få adgang til huset og dets udstilling.

Men at missionshusene forsvinder eller overgår til andre formål betyder ikke, at IMs aktiviteter dør ud. Nogle steder holder IM møder og aktiviteter i de nye kirkecentre og sognegårde og deler lokalerne med andre

kirkelige samfund og aktiviteter. Andre steder holdes der (igen) møder i private hjem – som dengang det hele begyndte!

Else Bisgaard

Født 1960. Cand. mag i religion og dansk, lektor ved Thy-Mors HF & VUC. Freelancemedarbejder ved Museet for Thy og Vester Hanherred.

Litteratur:

Anders Andersen: *Schildringer af Folkelivet i Sydthy i 1860-70'erne*. Thisted Amts Tidendes Bogtrykkeri 1933

Egon Clausen: *Guds knaldepisk – de helliges høvding – en biografi om Vilhelm Beck*. Gyldendal 2001

P. P. Johansen: *Indremissionær Jens Kristian Pedersen. Et Mindeskrift*. København 1917.

Holger Knudsen: *De Hellige. Erindringer om de gudelige forsamlinger og Indre Mission socialhistorisk set*. Aalborg universitetsforlag (u.å.)

Alan Hjorth Rasmussen: *De skabte et samfund Glimt af udviklingen i Vorupør gennem 150 år*. Museet for Thy og vester Hanherred. 2000.

Ebbe Kløvedahl Reich: *Kun et gæstekammer. Historien om den danske Folkekirkes fødsel*. Landsforeningen af menighedsrådsmedlemmer 1999

Frede Rødbro: *Den thyske krig og Indre Mission på Østholmen*. Thisted Dagblad 4.1.2002

Martin Schwarz-Lausten: *Danmarks kirkehistorie*. Gyldendal 2004

Jens Thybo: *Kun god er Gud*. Lohses Forlag 1923
www.indremission.dk